

¿i Oprør!?

Af Carolina Sánchez Boe, Kathrine Dalsgaard, Mads Emil Kjersgaard, Mathias Sosnowski Krabbe & Thomas Fibiger

Oprør er allestedsværende. En påstand, der nok ikke påkalder sig megen modstand. I begyndelsen af 2021 kunne hele verden følge med, mens højreorienterede demonstranter – opildnet af den tidligere amerikanske præsident, Donald Trump – stormede kongresbygningen i Washington D.C. Et år efter kan vi følge med i Kasakhstan, hvor stigende brændstofpriser har resulteret i store protester og over 200 dødsfald. Tager man et kig på tænketanken Carnegie Endowment for International Peace's *Global Protest Tracker*, der er en opgørelse over betydelige regeringskritiske protester, kan man via det interaktive verdenskort på hjemmesiden konstatere, at der siden 2007 har været væsentlige opstande i mere end 110 lande. Mange steder i verden har de seneste protestbevægelser rettet sig mod magthavernes håndtering af coronavirus – eller mangel på samme.

Herhjemme har der også været røre i andedammen. I København fik *Men in Black* mobiliseret flere tusinder af mennesker i en broget protestbevægelse, der italesatte nedlukninger og restriktioner som et angreb på grundloven og den personlige frihed. Men kræver det spektakulære demonstrationer og sortklædte mænd at gøre oprør? Som ene kvinde lykkedes det tv-værten Sofie Linde at sende ryster gennem kulturlivet, da hun ved et galashow i 2020 fortalte om sine personlige oplevelser af sexismen i mediebranchen. Anden bølge af den danske #metoo-debat var skudt i gang, og der kom atter fokus

på seksuelle krænkelser og magtmisbrug på arbejdspladser. Bevægelsen tilskrives en væsentlig rolle i, at flere højtstående mandlige politikere er faldet fra magtens tinde, ligesom redaktionerne i flere store mediehuse har fået udstillet en arbejdskultur præget af sexismen og magtmisbrug. Og så er der alle de oprør, der ikke så let lader sig følge. Det kan være fordi, de aldrig når nyhedsfladen på grund af redaktionelle valg omkring relevans, fordi autoritære magthavere slår hurtigt og hårdt ned på enhver form for dissidens, eller fordi de efter et spektakulært oprør atter består af mindre synlige og mere hverdagsagtige former for protest.

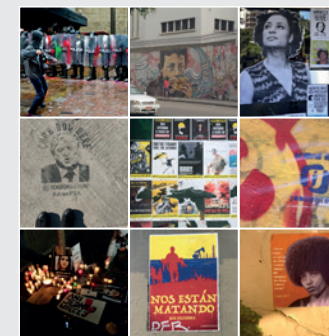
Dette temanummer udspringer af en grundlæggende nysgerrighed efter at forstå, hvorfor jordens folk gør oprør, og hvordan de gør det. Hvordan figurerer 'oprøret' i den antropologiske fagtradition og som nutidigt etnografisk genstandsfelt?

Historisk har den antropologiske disciplin haft svært ved at give plads til undersøgelsen af brud, forandring og oprør. Struktur-funktionalisme var længe det dominerende paradigme, som lagde vægt på beskrivelsen og teoretiseringen af stabile kulturelle og sociale strukturer i velafgrænsede helheder. Arven fra Durkheim betød, at samfundsvidenskabens primære formål var at forstå, hvordan samfund opererer og vedligeholdes. Stabilitet og orden var normen, og konflikt og modstand blev betragtet som anomalier, der ofte blev skrevet ud af

monografierne. Et tidligt forsøg på at fokusere på oprør kom fra Max Gluckman, der i sine studier af de tre etniske grupper Zulu, Tsonga og Swazi i Sydafrika viste, hvordan de gennem ritualer fik luftet kritik af de royale ledere, og dermed hvordan disse fungerede som ventiler for utilfredshed. På den måde var det ritualiserede oprør med til at sikre reproduktionen af den sociale orden, i tråd med det strukturfunktionalistiske paradigme. Gluckmans studier var også med til at etablere den såkaldte Manchesterskole, som med fokus på aktører og begivenheder i højere grad begyndte at se på brud, forandringsprocesser og kampen om og for nye samfundsordener.

I efterkrigstiden og med dekoloniseringen, der medførte omfattende transformationer af bedagede politiske systemer, gryede en interesse for studiet af revolution, social forandring, modstand og oprør. Den nye politiske virkelighed inviterede til også at stille nye spørgsmål om, hvordan oprør opstår, og udvikle teorier og tilgange, der ville kunne svare på disse. I 1970'erne og 1980'erne tilbød blandt andet marxistiske, feministiske og postkolonialistiske retninger antropologen nye kritiske teoriapparater til at forstå og give magt til de undertrykte, diskriminerede eller marginaliserede. Ofte var der i forskningen fokus på de mest voldelige og spektakulære oprør mod feudale klassestrukturer, patriarkalske strukturer eller undertrykkende statsapparater, men med eksempelvis James C. Scotts studier af bønderes modtandsstrategier i Malaysia opstod et øget fokus på, hvordan protester mod magthavere også kan antage mindre spektakulære og mere skjulte former for mikro-modstand, som på kortere eller længere sigt kan lede til mere synlige oprør.

Forsiden på dette nummer viser nogle eksempler på, hvordan der i det offentlige rum udtrykkes utilfredshed, mismod, håb

Forsidefotos af Kathrine Mandrup Bach, Carolina Sánchez Boe, Annika Hedegaard Isfeldt og Mathias Krabbe.

1. Demonstrant kaster maling på det colombianske politi under en demonstration, Bogota, AHL, 2011.
2. Betonvæg med noget af det sidste overlevende revolutionsgraffiti nær Tahrir pladsen, Downtown, Cairo, KMB, april 2017.
3. Den brasilianske sociolog, menneskerettighedsforkæmper og politiker Marielle Franco, som blev myrdet 14. marts 2018, mindes på Universidade Federal do Rio de Janeiro, Brasilien. CSB, april 2018.
4. Stencils på et fortov opfordrer newyorkere til at lade deres hunde besørge deres ærinde på 'the real Donald Trump'. CSB, New York, april 2019.
5. Stribevis af plakater, der støtter demonstranterne i Hong Kong, Lennon Wall, Union Square, New York. CSB, oktober 2019.
6. "Brænd dit jobcenter", stencil på en husmur i indre by i Aarhus. CSB, august 2020.
7. Stearinlys tændt på et fortov for de mange kvinder, der har mistet livet grundet Polens abort-politik. MK, Warszawa, 2021.
8. "Nos estan matando" – "De dræber os". SOS Colombia, Paris. CSB, november 2021.
9. Angela Davis opfordrer til at ændre det uacceptable på en mur i Frankrig. CSB, Paris, december 2021.

og opfordringer til at "ændre det, man ikke længere kan acceptere", som Angela Davis citeres for. Der kan ligge ærlig vrede bag, når stencils på et fortov opfordrer newyorkere til at lade deres hunde besørge deres ærinde på 'the real Donald Trump', eller når århusianere bliver opfordret til at brænde deres jobcenter, men disse små opråb sætter ikke nødvendigvis gang i social forandring eller får konsekvenser for dem, der har brugt tid og kræfter på at udføre dem. Helt anderledes gik det til i den syriske by Dara'a 2011, efter en gruppe skolebørn skrev "Folket vil vælte regimet!" på en mur, inspireret af slagord fra protester i Ægypten og Tunesien under det arabiske forår, fulgt af "Nu er det din tur, doktor", med en referencen til Syriens leder Bashar al-Assad, som er

uddannet øjenlæge. Drengene, der dengang var 11-14 år gamle, fortalte senere, at de havde skrevet ordene i leg, at det blot var drengestreger. Indenfor to timer blev drengene imidlertid arresteret, og den fængsling og brutale tortur, de og andre blev udsat for, var medvirkende til at tænde gnisten til den syriske revolution – og borgerkrig. Graffiti kan således være med til at sætte oprør i gang, og være med til at ændre historien. Graffiti kan også blive et vigtigt element i erindringspolitik, som tændte stearinlys på et fortov i Warszawa, der minder forbipasserende om kvinder, der har mistet livet grundet Polens abortpolitik. Eller når plakater hædrer de mange, der har betalt oprøret med deres liv, som den brasilianske sociolog Marielle Franco eller de mange forsvundne anonyme demonstranter i Colombia, Mexico eller Hong Kong.

Flere artikelbidrag i dette nummer udfordrer også tendensen til at give forrang til de spektakulære oprør, der kortvarigt blusser op. I disse artikler tages læseren med bag oprørets euforiserende og urovækkende scener og ind i en hverdag, hvor man lever med oprøret. Både på godt, med håb for forandring, og på ondt, hvor løftet om forandringer er vendt til mismod og frygt. Hvornår kaldes noget oprør? Hvor(når) starter og slutter oprøret? Det kan ofte se ud som om, oprør er spontane og flygtige, og som om der ikke nødvendigvis følges op på dem. Hvad sker der, når oprørets ild er brændt ud eller er blevet slukket? Hvordan går livet videre, når oprøret ikke lykkedes?

På baggrund af feltarbejde blandt catalanske separatister i Barcelona og selverklærede progressive aktivister i New York viser Mads Skovgaard og Amin Aoussar, hvordan oprør kan være langstrakte og næsten kedelige affærer, der snarere udtrykker sig i omfattende samarbejder, møder og organi-

sation end i sensationelle konfrontationer. Det er i oprørets nedsænkning i hverdagen, mener forfatterne, at deres informanter holder liv i oprøret og øjner en chance for at gennemføre det. Selv når det ser sort ud.

Med udgangspunkt i et af de mange oprør, der har fundet sted i udvisningscentre i USA, diskuterer Carolina Sánchez Boe i sin artikel, hvorfor nogle tager del i kollektiv protest med fare for voldsudøvelse fra myndighederne, og hvordan de, der vælger *ikke* at tage del i åbent oprør, kan arbejde henimod social forandring gennem mere skjulte modstandsstrategier. Hun diskuterer endvidere, hvordan synlighed i traditionelle og sociale medier er blevet centralt i at forhindre udvisninger, men hvordan den synlighed, der før virkede beskyttende, i de senere år har gjort nogle udvisningstruede migranter og de aktivister, der støtter dem, mere udsatte, også i lys af øget digital overvågning af sociale bevægelser.

Thomas Fibigers artikel, der undersøger tiden efter de oprør, der i 2011 prægede den arabiske verden og alverdens medier, fokuserer på, hvordan folk i dag i Bahrain lever med konsekvenserne af et mislykket oprør. Mange søger af nødvendighed tilbage til en hverdag, hvor familie og arbejde igen er i centrum: børn skal vokse op, regninger skal betales. Forholdet mellem befolkningsgrupper er præget af mistillid og frygt, og mange sidder, 10 år senere, endnu fængslet eller er i eksil. Nogle forsøger at komme videre med et nyt liv, og andre forsøger at fortsætte oprøret på afstand.

Mens mange etnografiske studier fokuserer på protestbevægelser og oprørere, undersøger Cæcilie Kramer Kildahl, hvad det vil sige at være de personer, der er *genstand* for et oprør og mål for kritik fra en bred so-

cial bevægelse. I sin artikel viser hun, hvordan konventionelle landbrugere i Danmark oplever at blive udråbt til biodiversitetens og klimakrisens skurke af miljøaktivister og medier. Hun opfordrer til en stadig etnografisk opmærksomhed mod et oprørs genstandssubjekter og til at nuancere den stereotype kategorisering af disse, der ellers let reduceres til et unuanceret fjendebillede.

Efter oprøret kan det komme på museum. Men som Christine Bruun Hybschmann og Kirsten Egholk fremhæver i deres artikel, med udgangspunkt i arbejdet på det nye Københavns Museum, så er det en udfordring at fremstille oprørets vildskab og usikkerhed i museets stramt kuraterede og tæmmede rum. Dog sætter portrætter af byens oprør tanker i gang. Erindringer om de udstillede oprør hos de, der kan huske dem, og forestillinger om nutidige og fremtidige oprør hos yngre museumsgæster. Kan oprørets narrativ igangsætte nye oprør?

Antropologers oprør har ofte bestået i at kritisere egne samfund ved at vise alternative måder at organisere verden, definere hierarkier og fordele magt og privilegier på. Internt i faget er der, som i alle discipliner, blevet stillet spørgsmål ved tidligere generationers praksis og teorier. Sommetider har oprøret bestået i at eksperimentere med andre udtryksformer end de klassiske akademiske. I dette nummers 'Et liv som antropolog' sætter vi fokus på Mette Bovins snart 60-årige karriere, siden hun blev den første etnografistuderende på Aarhus Universitet. Mette Bovin har altid været oprørske i mere end én forstand, og udover at skrive videnskabelige publikationer og lave udstillinger, har hun introduceret nye metoder til at formidle antropologien gennem film, dans, teater og undervisningsmateriale, også til børn og unge.

Den øgede politiske bevidsthed og opmærksomhed i antropologien siden 1970'erne har også omkalfatret nogle epistemologiske grundantagelser. Særligt har forestillingen og forventningen om forskerens relative distance til og uafhængighed fra studieobjektet forskubbet sig. Det er et opgør med et videnskabsideal, grundlagt i naturvidenskabens positivistiske verdenssyn, som efterstræber at eliminere – i værste fald blot reducere – forskerens påvirkning af studieobjekter, som længe har præget antropologiens metodologiske diskussioner. For feltarbejderen, der praktiserer deltagerobservation, indebærer det en konstant sondring af feltarbejderens dobbelte positionering i relation til de(t) studerede, der veksler mellem nærhed og distance, deltagelse og observation. Disse forskellige positioner og roller er blevet problematiseret og deres betydning genforhandlet og politiseret.

Interessen for politiske, etiske og moralske spørgsmål rejser også nye spørgsmål omkring, hvad antropologiens rolle er i oprør? Kan og bør antropologen også være aktivist? I artiklen "Anthropology and Activism: Researching Human Rights across Porous Boundaries", understreger Sally Engle Merry, at antropologen og aktivisten ofte deler "intellektuelle verdener". Vi deler de samme begreber, teorier og videnspraksisser, og vi indgår til tider også i de samme arenaer (se også Jordens Folks særnummer om Debat – Antropologi og medier, 2019). Et interessant eksempel er David Graeber, der desværre døde af pludselig sygdom i 2020, og som har været en af de mest indflydelsesrige antropologer i det 21. århundrede, både inden for faget og i offentligheden. Som antropolog har han revitaliseret teorier om gæld (se også Jordens Folks særnummer om Gæld, 2018) og beskrevet kapitalismens tilbøjelighed til

at producere såkaldte *bullshit jobs*, men han har også tiltrukket sig opmærksomhed som aktivist på gadeplan, ikke mindst i New York i 2011, hvor hans idéer var med til at inspirere og animere Occupy Wall Street bevægelsen. Faktisk kostede hans aktivisme i 2006 ham en fyring fra Yale University, hvorefter han var i akademisk eksil i London. Arven fra Graeber er dels en fornyet antropologisk interesse for politiske, økonomiske og etiske spørgsmål omkring social ulighed og retfærdighed, udvekslings/udbytningssrelationer, modstandsbevægelser og strategier, der alle er forankrede i en ætsende kritik af kapitalismen. Gennemgående for hans virke var en ambition om, at viden *kan* og *bør* informere politisk aktivisme, modstand og oprørsbevægelser uden for de akademiske mure.

I 2021 kom især humanistiske og samfundsvidenskabelige forskningsmiljøer under beskyldning for at sammenblende forskning og aktivisme. Måske var man blevet

for oprørsk, fristes man til at spørge? Det førte i maj 2021 til, at Folketinget vedtog et forslag, der indskærpede universiteternes ansvar med hensyn til at regulere "overdreven aktivisme i visse forskningsmiljøer", som det hed. I et land, hvor forskning og uddannelse i overvejende grad er finansieret af offentlige midler, kunne budskabet i lovtæksten tolkes som en advarsel mod at blive for oprørske.

Det samfund vi lever i – og de rettighe-der vi ofte tager for givet – er produkter af fortidens oprør. Med de mange udfordringer, som mennesker i dag står overfor rundt om i verden, er det utænkeligt, at vi kommer til at se færre oprør – nok snarere tværtimod – både i det store og i det små. Vi ønsker med dette nummer at bringe læseren rundt til forskellige former for oprør i flere dele af verden, med en opfordring til at overveje, om, hvor og hvordan det er tid til at røre op.

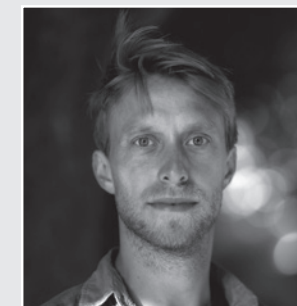
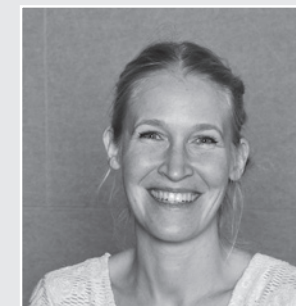
God læselyst
– eller skulle vi sige ;iOprør!?

Forslag til videre læsning

Wright, Fiona. 2016. Resistance. *The Cambridge Encyclopedia of Anthropology*. Online.

Seymour, Susan. 2006. Resistance. *Anthropological Theory* 6, 3- 303-21.pdf

Thomassen, Bjørn. 2012. Notes towards an Anthropology of Political Revolutions. *Comparative Studies in Society and History*, 2012; 54(3): 679-706.

Carolina Sánchez Boe er postdoc på Interacting Minds Center, Aarhus Universitet, med projektet "Digital Confinement. The reconfigurations of borders and detention through new technologies", støttet af Carlsbergfondet, og er tilknyttet forskningscentre CERLIS-CNRS, Université de Paris, og SADR, City University of New York. Hun forsker i migration, indespærring og grænsedragninger, primært i Frankrig og i USA.

Kathrine Dalsgaard er ErhvervsPhD på Københavns Universitet og Naturstyrelsen og forsker i fortællinger og borgerinddragelse ved naturprojekter, der skal omstille landbruget og skabe mere biodiversitet. Hun har tidligere arbejdet med dansk udviklingssamarbejde og formidling for Udenrigsministeriet og Oxfam IBIS og som journalist på Kristeligt Dagblad.

Mads Emil Kjersgaard, cand.scient.anth. fra Københavns Universitet, arbejder som videnskabelig assistent og undervisningsassistent ved Globale Flytningestudier, Aalborg Universitet i København. Han har undersøgt politisk aktivisme i den armenskamerikanske diaspora med fokus på, hvordan fortidige og nærværende konflikter og kriser for den armenske nation bevæger sig over tid og sted samt bevæger diasporiske subjekter til politisk handle.

Mathias Sosnowski Krabbe er kandidat i antropologi fra Aarhus Universitet. Han er ph.d.-studerende på Max Planck Institute for Social Anthropology og en del af Emmy Noether-forskningsgruppen "Peripheral Debt: Money, Risk and Politics in Eastern Europe", der er støttet af German Research Foundation.

Thomas Fibiger er lektor i Arabisk- og Islamstudier på Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet. Hans forskning fokuserer primært på de arabiske Golf-lande og er b.l.a. baseret på etnografisk feltarbejde i Bahrain og Kuwait. Han laver nu feltarbejde i Dubai, som en del af et projekt med fokus på transregionale forbindelser i Det Indiske Ocean. Thomas har før været tilknyttet Antropologi på Aarhus Universitet samt Moesgaard Museum og var i mange år en del af Jordens Folks redaktion.